

NAŠI ZAPISKI.

SOCIALNA REVIIJA.

Št. 11. (November.)

LETO IX.

VSEBINA:

DRAGIŠA LAPČEVIĆ: TURSKA I BALKAN. — *ABDITUS*: DEMOKRACIJA. — *P. H.*: POLITIČNE TENDENCE NAR. RADIKALNE STRUJE. — *DRAGIŠA LAPČEVIĆ*: POVODOM BALKANSKE KRIZE. — SOCIALNI PROBLEMI. — *PREGLED*: ŠOLSTVO. — *PETER BEZRUC*:
— — — — — UČITELJ HALFAR — — — — —

UREDNIK IN IZDAJATELJ: Dr. ANT. DERMOTA V GORICI.

- - - LASTNIK: KONZORCIJ NAŠIH ZAPISKOV. - - -

V GORICI 1912.

TISKA: „GORIŠKA TISKARNA“ A. GABRŠČEK.

Naši Zapiski izhajajo vsakega 1.
v mesecu.

Naročnina : Za Avstro - Ogrsko
za vse leto 5 K s poštnino vred,
za pol leta in za četrt leta so-
razmerno ; za Nemčijo 5 K 80 v.,
za ostale države 6 K 40 v. —
Posamezna številka 42 v.

Rokopisi in časopisi v zameno
naj se pošiljajo na uredništvo,
naročnina in reklamacije pa na
upravo Naših Zapiskov v Gorici.

Čitateljem „Naših Zapiskov“

uljudno priporočam svojo knjigoveznico za vsako-
vrstna naročila v mojo stroko spadajočih del. —
Izdelujem tudi vsakemu ukusu ugajajoče okvirje
za podobe i. t. d., ter jamčim za solidno in točno
- - - - - postrežbo po zmernih cenah. - - - - -

Anton Zupančič,
knjigovez,
Ljubljana, Slomškova ul 31.

Belgrad 5. X. (18. X.) 1912.

Turska i Balkan.

Pod ruskom hipnozom i zahvateni ratnom furijom, balkanski političari uzviču: S Turkom se ne može nikakva zajednica; Turci moraju biti proterani iz Jevrope!

Da, mi smo gotovi priznati, da izvesnih teškoća za sporazum i zajednicu ima. Najglavnija je: Fevdalni sistem i kastinski režim, koji se u Turskoj još silom održava i koji je glavni izvor i glavni uzrok svim nedaćama u toj zemlji, svim pobunama, svim klanjima i svirepstvima. Zemlja je ušla u međunarodne kapitalističke odnose, postala poprište međunarodnog kapitalizma, koji ju je zahvatio trgovinom, zajmovima i drugim sredstvima bezdušne eksploatacije, a mase još stenju pod jarmom fevdalizma, koji postaje neizdržljiv, nepodnošljiv i nemoguć baš u toliko više, u koliko međunarodni kapitalizam jače prodire i u koliko je njegova eksploatacija strašnija. Obaveze, koje međunarodni kapitalizam baca na vrat stanovništvu, iziskuju razvijeniji privredni život i slobodnu, građansku svojinu, a fevdalizam, kao mrtvačka ruka, stegao je svaki život, kao mora pritiskuje svaki dah. A kastinski režim, koji na silu boga brani preživjele fevdalne odnose, neminovno protivu sebe diže mase i izaziva jedno permanentno neredovno stanje, jednu anarhiju, koja daje priliku jevropskim kapitalističkim alapljivcima da u svoje mreže sve više zapetljavaju jednu očajnu zemlju.

Fevdalizam je smetva što se Turska dovoljno brzo privredno ne razvija, a njezina nerazvijenost i jeste glavni mamac koji na Balkansko Poluostrvo privlači kapitalističke pasove. Da se ona ranije privredno razvila, pogledi jevropskih kapitalističkih zemalja, koje vode kolonijalnu i imperijalističku politiku, bili bi s nje skinuti i preneseni na druge krajeve i predele. Na Belgiji se, na primer, koja je manja i koja ne raspolaže ni iz daleka s onom

vojničkom silom s kojom raspolaže Turska, ne zaustavljaju pogledi kapitalističkih proždrljivaca, jer je ona toliko privredno razvijena, da kapitalisti Engleske, Nemačke i Francuske ništa ne bi dobili kad bi ona bila pokorena: na belgiskim pijocama oni ne bi, pored belgiske industrije, ništa prosperirali! Sasvim je druga stvar s Turskom: ona je privredno nerazvijena, pijace su njezine dušu dale za kapitalističke alapljivce, stoga ona i jeste, baš zbog toga, mamac za ovih i stalna opasnost ratova, koji su, i kad ih male balkanske zemlje vode, kolonijalnog karaktera, jer ih neposredno ili posredno podstiču kapitalističke zemlje koje kolonijalnu politiku vode.

Da bi prestala biti mamac za kolonijalne proždrljivce, da bi se otklonila stalna ratna opasnost kojoj ona služi i da bi se s njom mogla napraviti jedna stalna zajednica, **Turska se mora osloboditi fevdalnog sistema i kastinskog režima.** Ali se ne može očekivati da se to odozgo izvede: kastinska vladavina postoji kao izraz fevdalizma; ne može se, dakle pretpostaviti da će jedan kastinski režim seći granta na kojoj stoji. Fevdalizam i s njim kastinizam se može misliti samo na način kao što je on uništavao i u drugom svetlu: jednom potpunom revolucijom. Neprestane pobune u Turskoj su samo varnice te revolucije, i što ona nije do sad izvedena, velikim delom je doprinelo ometanje što ga velike sile preko svojih agenata vrše u pojedinim pokrajinama, a još većim delom je krivica do istrebljačke politike balkanskih državnica koju su vodile i još danas vode u Turskoj i prema Turskoj.

U mesto šovinističkih ludorija, koje zavadjaju balkanske narode i izazivaju pokolje s jedne a utiru put kapitalističkim zavojevcima s druge strane, i u mesto rata s Turkom koji je besmislen i ubistven i za Tursku i za sve balkanske narode, u Turskoj je trebalo nešto drugo raditi: pomaći revolucionarne tendencije koje se tamo odavna javljaju, pri pomoći narodnim masama da sruše jedan fevdalni sistem, a tim i da slome jedan kastinski režim. A za promenu današnjeg stanja u Turskoj zainteresovana je sva raja, sve dakle neturske nacije, jer su one iz fevdalnog gospodarstva isključene, ali pored njih još i jedan znatan, pretežan deo Turske nacije, medju njom i mnogobrojan muhamedanski proletarijat. Pogrešno se zaključuje: da su Turci kao nacija nesposobni za život i da oni, zato što su Turci i zato što su Muhamedanci, održavaju sadanji nesnosni režim. Samo povlašteni redovi, fevdalni posjednici i pri-

viligrane klase, imajo interesa za održavanje sadanjega režima, i u tome nalaze podržavanja sa strane, od kapitalističkih sisavica, kojima je ovakvo, sadanje stanje, najugodnije za jednu kapitalističku pljačku u sadašnjici i za jedno kolonijalno i imperijalističko razgrabljavanje u najbližoj budućnosti. Medjutim, ogromne mase Turske i ogromne mase Muhamedanske takodje osećaju nesnošljivost sadanjen položaja; to se može oceniti i po pokretima i pobunama njihovim u Maloj Aziji i u predelima Balkana; a te mase bi znatnim delom pristale uz revoluciju direktnim učešćem ili bi joj olakšavale uspeh pobunama i dezorganizacijom uprave u čitavim krajevima i pokrajinama. Sa Turskom, koja bi bila oslobođena fevdalnog sistema i kastinskog režima, lako bi se postigla puna zajednica, federacija republika nacionalno i nacionalitetno konstituisanih. Medjutim, svi drugi putevi, koji se vode uništenju fevdalizma već koji raspiruju rasnu i nacionalnu mržnju, koji težište stvari sa socijalnih odnosa, prenose na nacionalne i religijske, samo će više raslabljivati snagu balkanskih naroda i utirati puta kapitalističkim zavojevačima. Sadašnji rat na Balkanu samo će ubrzati propast celoga Balkana u korist Rusije, Avstrije i drugih kapitalističkih sila i izazvati pokretanje celog kompleksa kolonijalnog pitanja, koje može u krv okupati ceo svet. Rat na Balkanu u najmanju ruku znači: privredno urnisanje Srbije i ostalih balkanskih zemalja i ometanje da sazvavaju istočnjaške revolucije, tako potrebne opštoj proleterskoj stvari, i tako nužne čovečanstvu.

Dragiša Lapčević.

O p. ured.: Znanstveno glasilo srbske socialno-demokratske stranke Borba je zaradi vojne prenehalo. D. Lapčević je predstojeći članek napisal za Borbo, pa ga sedaj odstopa »Našim Zapiskom«, za kar smo mu srčno hvaležni.

ABDITUS:

Demokracija.

Demokracija! — je pri nas postala beseda, ki se zdi, nima več tiste vere in privlačnosti kot nekdaj. In mnogi hočejo biti razočarani, ker niso v uveljavljajoči se demokraciji našli tega, kar so od nje pričakovali: enostranskega zastopnika njihovih in-

teresov in njihovih umstvenih dokazov. Srednji stanovi in buržoazija so z demokracijo in njeno političko vlado — kjer ta sploh že eksistira — ravno tako nezadovoljni, kakor skrajni družabni radikanci, teoretski anarhisti in delavski sindikalci. Torej nazaj — k aristokraciji, vsekakor moderni aristokraciji nekaterih novih inteligenčnih stanov.

In vendar so demokratični družabni ideali gonilna sila modernega življenja. Demokracija naših dni ima lepe vzore še iz starega veka, kjer so antiške mestne državnice skoraj dosegle političko enakost. Antika je posodila našemu času politički besednjak in sijajne vzglede individualne duševne elegancie in moči. Pozneje je krščanstvo s svojo temeljno etičko mislijo, da je sin božji trpel za vse, v drugi, še bolj silni in privlačni obliki serviralo človeštvu demokratiško misel. Neprestano se je zopet pojavljala ta misel, osvežena posebno po raznih krščansko-verskih komunističnih sektah. In uporni kmetje srednjega veka, sklicujoči se na nepopačeni evangelij, so jo prvič, po padcu antike, zanesli med široko, bedno in tlačeno maso. Dali so ji družabni revolucionarni sijaj, kakršnega ji je moglo dati le prvotno krščanstvo. Pozneje si je francoska revolucija, ki je sprejela duševne predpogoje in umstveno utemeljitev od francoskih enciklopedistov (Rousseau, Voltaire, Diderot in dr.), nadela nalogo, izvesti demokracijo konsekvantno do kraja. V narodu, s prebivalstvom z različnimi socialnimi koreninami in z zgodovinsko utrjeno razpredelbo družabnih razredov, je moralo provzročiti načelo demokracije v resnici pravo in grozovito revolucijo. Najstarejše in najrazvitejše tradicije so se morale podreti in s tem so se demokratiški ideali izpremenili hipoma v sirov materialni mehanizem, ki ni mogel poznati nobenih ozirov in sentimentalnosti. Ko so se naposled največji besedniki novih, demokratiških idealov izkazali kot ljudje s prirojenim individualnim egoizmom, ki so koncem konca iskati le sebe samega in lastnih koristi, je moral ugled ideje pasti. To pa samo za toliko časa, dokler se ni zopet oddaljila socialna in politička podstava družabnega reda od dozdevne in željene pravičnosti in naravnosti. Iznova se je tedaj oglasila kritika, katere pozitivna točka je vedno zopet temeljila v idealih demokracije.

Zgodovinski razvoj demokratiške misli potrjuje, da je ta misel ozko zvezana s človeškim rodom. Nadalje dokazuje, da se je ta misel sama na sebi in v sebi paralelno s človeško družbo razvijala in izpreminjala. Poraz demokratiške misli ni le dokazoval, da so zunanji pritiski bili močnejši, temveč da je ideja

dostikrat trpela na svojih lastnih slabostih in momentani neizvedljivosti. Vsak poraz demokratiških idealov je nujno rodil novo korekturo demokratiške misli. Če se v naši dobi zopet pojavlja nezadovoljnost z demokratiškimi ideali, pomenja to, da v praktično in vsakdanje življenje uvedeni demokratiški principi niso rodili zaželenih pričakovanih uspehov.

Demokracija naše dobe se je v glavnem opirala na dva močna in silna zaveznika, ki ju ne gre podcenjevati: 1. na narodno prebudo in 2. na socialno vprašanje.

Vsako narodno gibanje preteklega in sedanjega stoletja je bilo načelno demokratiško. Narodna enakopravnost nujno temelji na demokratiški misli o enakovrednosti vseh, brez vsakih klavzul. Narodna gibanja in narodni boji so mogli dosegati uspehe samo s pomočjo najliberalnejše demokracije, ki je razvila v masah nove duševne moči in dajala vsemu gibanju pečat vsaj zunanje, navidezne enotnosti. Kakor je bila demokracija silna in neprecenljiva funkcija pri ustvarjanju Enotne Nemčije in Zedinjene Italije, prav tako so demokratiški ideali zvesti zavezniki napredujočemu federalizmu v habsburški monarhiji.

Vsako podjetje za narodno samoupravo, za napredek in razvoj narodno zavedne misli mora temeljiti v demokraciji v najidealnejšem pomenu besede.

Iz tega spoznanja povzemamo tudi misel, da mora tudi vsako narodno-obrambno delo sloneti na principih demokracije, to je po možnosti se opirati na vse stanovce, ki tvorijo narod. To spoznanje nas vede še dalje, do prepričanja, da narodno vzgojevalno ali pa narodno-obrambno delo ne sme biti privilegij kakšne posamezne političke stranke, ali pa kakšnega posameznega družabnega sloja. To pa zato, ker se narodno vzgojevalno ali pa narodnoobrambno delo ne more opirati le na idealistiško nacionalno navdušenje, temveč predvsem na spoznavanje socialnih temeljev življenja narodne mase.

Poznavanje socialnega položaja ljudskih mas vede do prepričanja, da ljudstvu ne zadošča demokracija, ki temelji le na formalni, zunanji enakosti. Ob tem spoznanju se je demokracija poglobila, ko je našla drugega in močnejšega zaveznika: Socialno vprašanje kapitalistične dobe. Iz dosledno zamišljene demokratiške tendence se je rodila misel, da pristoji ljudstvu tudi primeren del na gmotnih dobrinah življenja. Demokracija je danes temelj, na katerem slone socialne zahteve delavskega ljudstva, ki ga nacionalno-zavedni kapitalistiški sistem ubi-

ja in slabi. Na slovenski narodno-obrambni razstavi, katero so priredili in uredili letos slovenski dijaki, se je našel podučen diagram, ki kaže višino posameznih narodov v Avstriji pod in nad državnim poprečjem.

Ta diagram nam dokazuje, da je izseljevanje med nami silno narastlo in da so najkrepkejše moči, v starosti od 20—40 let, z doma, v tujini, kjer jih izsesa tuj kapital in nam jih kot brezmočne, bedne starce v starosti od 50—60 let, kot neporabljiv material, zopet vrne. Ta diagram nam jasno dokaže (četudi v postranskih posameznostih morda ne odgovarja, vsled nesigurne statistike, resničnemu položaju), da je materialna sila življenja, ki nas tudi v narodnem pogledu slabi in uničuje. Narodno propadamo in nazadujemo, ne le vsled tega, ker smo maloštevilni, ampak zato, ker smo socialno slabi. Razrešitev našega narodnega problema leži v spoznanju socialnega položaja našega delavskega ljudstva in v pravi, neprikriti obrambi njegovih socialnih postulatov.

Vsekakor to spoznanje že danes ni več novo; ampak neprestano ponavljanje tega spoznanja faktične realnosti je naša življenska nujnost.

Šele sedaj, ko smo naložili svoje socialne terjatve demokraciji na hrbet, je le tá zadobila za nas tudi etično vsebino. Iz te je sedaj črpati odpor proti kapitalistiškemu nasilju.

To kapitalistiško organizirano nasilje je zgolj materialno, ki se ne more opirati na nobeno etično vsebino. Ta etična vsebina, ki si jo moram poiskati, nam v zvezi z demokratiškimi ideali prenovi dušo širokih množic in pripravi duševne temelje za novo razporedbo tudi materialnih moči v smislu demokracije. Demokracija sama ne sebi je bistvena, načelna nasprotna sila socialni krivici.

*

Spoznanje, da je socialni položaj delavskega ljudstva nevzdržljiv, nas sili, razmišljati o potih, po katerih nam je hoditi.

Če smo povdarjali, da so načela demokracije tisti temelj, na katerega se moramo brezpogojno postaviti, moramo nehote misliti tudi na to, kaj so demokratiški ideali v svojih logičnih posledicah rodili. Če demokracija ni zmogla v svojem dosedanjem razvoju premagati celokupnosti in se vsepovsod dosledno uveljaviti, pa je imela tem večje uspehe pri posamezniku. Posameznika je osvobodila nekdanjih družabnih in verskih spon. Dala mu je svobodo. To je bil liberalizem.

Liberalizem ni nobeno stalno in gotovo svetovno naziranje. Tudi liberalizem ni povsod enak. Liberalizem poznamo od najrazličnejših strani. On je povsod doma, najbolj v gospodarskem življenju, kjer daje lice vsemu modernemu življenju. Liberalizem je skupina svobodomiselnih tendenc, ki se nanašajo na duševno, versko, politično, gospodarsko življenje, ki hočejo vse skupaj biti elementi svetovnega nazora, v resnici pa so postale, vsled zgodovinskega razvoja, odkar so padli ideali demokracije velike francoske revolucije kot življenja nezmožni surrogati, le dogme, zastopajoče interese velikomeščanskega sloja. Liberalizem stremi po svobodnem človeku, navezanem le na sebe samega, ki izkorišča svojo duševno in gmotno last, brez ozira na kogarkoli, v svoj osebni prid. On je torej načelni nasprotnik vsakega omejevanja v kateremkoli pogledu. Prost gospodarski, duševni, politični in verski razvitek posameznega individija — je vrhovno načelo liberalizma. Država in njen organizem nimata po načelih liberalizma nobene važnejše naloge, kakor ščititi posameznika in posameznikovo lastnino. To načelo je rodilo premoč gmotnosti nad človekom. Liberalizem je razvil silne moči: Produktivnost dela se je neizmerno povišala, trgovina se je razpasla, mednarodni promet je dvignil neizmerna, zakopana bogastva, s pomočjo tehničnih ved je nastala najraznovrstnejša industrija, in duševne moči ljudstva so se razvile do nepričakovanih višin. In vendar je vse to služilo le enem sloju, ki je izkoriščal s svojo gmotno premočjo celotno ljudstvo kot svojega meznega delavca, ali pa kot gospodarskega podložnika. Za socialna vprašanja, ki jih je rodil novi in nepričakovani gospodarski razvitek, se liberalizem ni brigal. Pohlepnost in nevednost sta bili v tem pogledu glavni napaki liberalizma. Liberalizem ni zapopadel, da njegovi gospodarski ideali ne morejo soglašati z interesi delavnega ljudstva; kakor ni imel nobenega smisla za religiozna vprašanja in je ostal indiferenten, prav tako ni imel nobenega smisla za socialna vprašanja moderne dobe. Gibanje, ki ga je med ljudstvom započel, je kmalu ugasnilo, zakaj rodili so se problemi, ki so med množico morali zatemniti individualistiško svobodomiselne tendence liberalizma. Ti novi problemi, ki so izšli iz široke množice, so imeli radikalno socialne tendence, ki se niso več krile z ideali in ubranostjo, s katerimi je končalo 18. stoletje.

*

In demokracija je našla zopet samo sebe, ko je prevzela socialne terjatve celotnega ljudstva na svoj hrbet. Iz demokratiške zavesti se je porodila socialistična, ki je zastopala dobrobit celo-

kupnosti, ne zgolj posameznika v smislu prosvitljenega liberalizma.

Program liberalizma je bil nepopolen in pomanjkljiv in zato ga je bilo treba popolniti. Kar je začel liberalizem v zvezi z demokracijo pri individualizmu, je začel socialistički demokratizem pri celoti. Izhod iz tega pa vodi preko mrtvega načela, da sta posest in imetek svobodna, ki imata služiti zgolj posameznemu kapitalistu.

Spoznanje, da so socialne razmere ljudstva nevzdržljive in v svojem bistvu neetične, je revolucionarno. Revolucionarna misel pa vodi do dejanj in nadaljnega spoznanja, da se mora s to nezadovoljno mislijo, ki jo neprenehoma osvežuje kapitalistiška uredba naše družbe, seznaniti široka množica in da se morajo zbuditi njene speče duševne sile.

V tem aktivnem stanju se zopet uveljavlja demokracija nekdanjih dni in njeni ideali zadobivajo zopet nekdanjo jasnost. Politiško enakopravnost naj dokaže splošna in enaka volilna pravica, s katero je mogoče dosegati tudi izvenpolitiške uspehe. Splošna in enaka volilna pravica je le del demokratiške ustave, je priznanje upravičenosti principov demokracije. Njeni uspehi včasih razočarajo široko množico, ker ne odgovarjajo težkemu pričakovanju. Tendencia te demokratiške ustanove mnogokrat izgubi svojo ost ob odporu realnih družabnih ustanov in zgodovinskih dejstev. Mnogokrat bi tudi v današnji »demokratiški« dobi konsekvantna izpeljava demokratiškega ideala izzvala takojšnjo nasilno materialno in duševno revolucijo. Demokracija je revolucionaren element.

Še bolj kot demokratiško izvedene političke pravice morajo na demokratiških idealih sloneče socialne zahteve delavskega ljudstva, v kapitalistiški družbi, ustvarjati razkol med posedujočim in revnim ljudstvom. Poznanje kapitalistiškega izsesavanja, z vsemi ostalimi vspeorednimi prikaznimi, more nezadovoljni in revolucionarni ideji dati le novega podžiga. Poljudno razložena Marxova teorija o nadvrednosti je silno sredstvo socialističke propagande; ta teorija, popularizirana, pripravi trdni temelj duševni revoluciji med množico in utrdi med njo prepričanje o pravičnosti in upravičenosti demokracije.

Ko demokracija končno zmaga nad posameznim individualizmom in nad celoto, ustvari pogoje za novo svetovno načelo. Lassalle je to načelo prav lepo razložil tako-le:*)

*) Hermann Oncken : Lassalle.

Novi svetovni princip mora imeti moč 1.) iz sebe ustvariti novo družbo, 2.) politiško obliko smatrati le kot njegovo formalno konsekvenco in 3.) dati temelj novi etiki.

Nujni in neobhodni princip modernega človeštva, osvežen po spoznanju faktične realnosti od nezadovoljnosti, je demokracija, glavni steber v stavbi bodoče družbe.

H. P.:

Politične tendence nar. radikalne struje.

10 let je minulo, odkar je začela narodno-radikalna struja polagati nov tir med slovenskim dijaštvom. Bilo je to tisti čas, ko je vladala na Slovenskem splošna politična mizerija, ki je prihajala iz duševne revščine in politične omejenosti takratnih političnih voditeljev, iz njihovega aristokratstva, puhle ošabnosti in rodoljubarskega frazerstva. Vse to je zbudilo v inteligentnejšem delu takratnega »naprednega« dijaštva polagoma nekaj odpor; začelo se je gibanje proti starim zarjavelim nazorom, gibanje se je organiziralo in nova struja, nar. radikalna, je nastopila, da igra svojo vlogo na pozorišču mikrokosmične zgodovine slovenske.

Mnogo je obetala nova struja in marsikaj je tudi izvršila. Ustanavljala je knjižnice, se pečala s t. zv. manjšinskim delom, prirejala predavanja, povdarjala velikanski pomen samoizobrazbe in odpravila je med dijaštvom skoro popolnoma stare burševske navade in razvade, od katerih so ostali le še — trakovi.

Politično delovanje je struja v prvih začetkih odklanjala; omejila se je le na vse podirajočo kritiko tedanjih političnih strank in na zabavljanje.

Kadarkoli so zasuknili svoje besede na takratno politiko, so takoj letele najhujše kritike in obsodbe na klerikalno stranko, še bolj pa na liberalne slovenske politike; zatrjevali so povsod, da liberalna stranka ni vredna, da živi, in da čimprej pogine, tem bolje bo za Slovence. Tako je bilo takrat. In danes? O tem pozneje.

Takrat se je samo podiralo in nihče ni mislil na to, da ni častno samo podirati, ampak da je treba na podrtije postaviti nove zgradbe, da je treba za nove tise novih temeljev, ako se hoče, da je delo uspešno in bodočnosti koristno.

Treznejši elementi so to kmalu uvideli, in zato se je tudi kmalu pojavilo stremljenje, dati novim tirom nove temelje in novo smer. Porodila se je zahteva po programu, ki bi stal na trdnih nogah, kajti »programi so potrebni, ker so vez in podlaga organizacijam in njihovemu delu. Oni so zastava, pod katero se zbirajo ljudje enakih teženj, programi so prvi in edino poklicani agitator.« (Omladina II. str. 18.)

Program se je rodil v »Sloveniji«, kjer se je večina »izrekla zato, da se fiksira društveni program, ki naj bo podlaga društvenemu delu. Program se je sprejel z ogromno večino in prva točka je bila: »Narodni dolžnosti se klanjajo vse druge«. (Omladina III. str. 85).

To nacionalistično načelo je bila prva politična točka, ki je bila sprejeta v program nove struje; kajti to načelo je glayno načelo vseh nacionalističnih političnih strank.

Na I. shodu nar. radikalnega dijaštva v Trstu l. 1905. se je prvič pojavilo nekaj, kar bi se dalo imenovati program celokupne struje. Ne more pa se trditi, da je stal ta program na trdnih temeljih. Bil je netočen in nejasen, kar je tipično za vse nadaljnje delovanje nar. rad. struje. Nejasnost in netočnost pa sta imeli zelo slabe posledice, ki se vlečejo do današnjega dne. Ker je bil program nar. radikalne struje vedno nejasen in pomankljiv, so si ga različni ljudje tudi različno interpretirali, kar je povzročilo velikanske nedoslednosti, ki so se pojavljale in se pojavljajo še danes v nar. rad. struji.

Programa v pravem pomenu besede do sedaj še niso imeli, kar je razvidno iz 5. točke resolucij II. zaupnega sestanka v Ljubljani, kjer stoji: »Eksekutivi narodno-radikalnega dijaštva se izreče želja, da predloži našim akademčnim društvom načrt, po katerem bo le-ta sklenila enotno stilizacijo programa narodno-radikalnega dijaštva«... (Omladina VIII. str. 146.)

Ako je dosedaj kdo zahteval program, se je vedno reklo, da naj se prečita dosedanja »Omladina« in brošurica »Iz naroda za narod«; kajti program je izražen poleg resolucij v člankih in priobčenih govorih na shodih. Resolucije so bolj stanovskega in organizatoričnega značaja; iz njih ni jasno, na kakšnih temeljih da stoji nar. rad. struja. Le resolucije II. zaupnega sestanka v Ljubljani (1911) imajo že nekoliko programskega značaja. Zato je povsem opravičeno se opirati na posamezne članke v nar. radikalnih publikacijah.

Na tržaškem shodu se je postuliralo, da »v nacionalizmu je ... izhodišče kakor tudi zadnji smoter programa« (Omladina II. str. 17.). In v isti številki Omladine, kjer stoji to, stoji tudi nasprotna trditev: »Naše programsko geslo ni nacijonalizem ne radikalizem« (str. 35.)

Na II. shodu nar. rad. dijaštva v Celju (1907) se je zopet povdarjalo nacionalistično načelo: »Nastopili smo kot reformatorična dijaška struja, ki si je stavila nalogo preroditi slovensko inteligenco v duhu absolutnega nacijonalizma in demokratične ideje« ... (Omladina IV. str. 102.)

Začela je strašiti tista čudna »absolutna narodnost«, o kateri si še danes niso na jasnem. Interpretirala se je na vse mogoče načine, in v zadnjem času jo je hotel nekdo spraviti celo v sklad z mednarodnostjo. (Naši Zapiski IX. str. 264.). Tisti, ki je skoval to misel, je popolnoma pozabil povedati, kaj si predstavlja pod temi besedami.

Proti tej neumljivi in smešni »absolutni narodnosti« se je pojavil tudi v nar. rad. vrstah odpor; kajti te besede so začele dišati po šovinizmu. Začelo se je tajiti, češ, tega čudnega gesla se nar. rad. struja ni nikdar oprijela in držala, nikdar ni stala na tem stališču, nikdar ga ni zagovarjala« ... (Omladina VII. str. 99.) in da »narodnost ... ni nobena neizpremenljiva količina, ampak relativni pojav. Že v tem smislu nam toraj narodnost ni — absolutna ... Narodnost nam ni kategorični imperativ, kateremu bi se klanjalo vse ostalo« (Omladina VIII. str. 8. in 9.). Klasična nedoslednost!

Na II. zaupnem sestanku v Ljubljani se je povdarjalo v sprejetih resolucijah, da jim narodnost ni le politično vprašanje, temveč stvar svetovnega nazora«. Tu priznavajo politični značaj narodnostnega vprašanja, kar je čisto pravilno. Kako pa si predstavljajo, da je narodnost stvar svetovnega naziranja, je težko uganiti, posebno onim, ki so proti nacionalistični metafiziki. Dalje smatrajo v tisti točki za narodno »le tako organizacijo, ki pri svojih pristaših smotreno goji narodni čut v zasebnem in javnem življenju«. V čem obstoji tisto »gojenje«? Ali mogoče v neprestanem trobentanju »biti slovenske krvi, bodi Slovencu ponos«, kakor stoji na društvenih legitimacijah? Ali pa v rodoljubarskih slavnostih in v zabavljanju čez Nemce in Lahe?

Od nacionalizma do šovinizma je samo en korak. Na to kaže sledeče: Šoviniste dobimo seveda vedno za nameček, kljub temu da beseda sama na sebi predebatirana iz stvarnega stališča

vzdrži tudi svojo etično upravičenost.« (Omladina IX. str. 33.). Nekateri radikalci so prišli torej že tako daleč, da opravičujejo šovinizem celo z etičnega stališča!

Glede narodnega vprašanja so ostali torej pristni nacionalisti in se ne razlikujejo bistveno od liberalcev.

Kar se pa tiče vprašanja glede samostojnosti in neodvisnosti slovenskega naroda, pa stojе skoraj na istem stališču, kakor soc. demokracija in nar. napredna stranka. Iz III. točke resolucij, ki se je sprejela na tržaškem shodu, je jasno videti, da so za personalno narodno avtonomijo. V dotični točki se zahteva »da se narodi zakonito konstituirajo, da postanejo tako tudi juridične osebe z lastnimi organi. Zato naj se avstrijski državljani razdele po narodnosti v upravne celote. Naj se da brez ozira na teritorij vsakemu narodu lastno zakonodajstvo in samoupravo v vseh kulturnih in narodno-gospodarskih zadevah. V to svrho naj se zasnujejo narodni parlamenti na podlagi splošne, jednake, tajne volilne pravice in upravne oblasti in javni zastopi naj se razdele po narodnostih.« (Omladina II. str. 102.).

To je edina točka, kjer so nar. radikalci resnično radikalni.

Tudi o namenu, smeri in ciljih nar. rad. struje vlada od začetka do danes nejasnost in vsled tega tudi nedoslednost.

Na tržaškem shodu se je govorilo, da »radikalizem skuša izlečiti nezdrave razmere pri njihovem izviru«, in da »išče korenino vsakega zla« (Omladina II. str. 17.). ampak ves razvoj kaže, da teh korenin niso našli in da jih tudi ne bodo.

Pozneje se je izkušalo definirati radikalizem kot »združitev idealizma in realizma v delu, ki naj neizprosno izruje slabo, zlo, dobro pa razvije do mogoče višine« ... (Omladina VIII. str. 6.). Pozabilo pa se je povedati, kaj je tisto »zlo« in »dobro«.

Tu je bil že vpliv češkega realizma. To je posebno lepo razvidno iz Masarykove jubilejne številke Omladine (VII. 1.—2.). Tam stoji: »Eksekutiva nar. rad. dijaštva je tudi sklenila, da proslavi 60-letnico prof. Masaryka po svojih zmožnostih. Hoče doprinesti učitelju, ki je imel precejšen vpliv na razvoj naše struje, mal znak hvaležnosti. In to s tem, da izda v svojem glasilu par monografij o svojem mojstru. ... povdarjamo le najvažnejše in to v takšni formi, da jasno stopijo na dan ideali, za katere živi in dela prof. Masaryk. Povemo odkrito: vzgojevalni moment nam je stal pred očmi, ko smo pripravljali to-le publikacijo. Pokazati mladini, kod naj gre njena pot, da doseže uspehov pri delu za se in za svoj narod« ... (Omladina VII. str. 1.).

Tako je bilo takrat. In danes? Kje je tista hvaležnost? Realistično stremljenje se je spremenilo v par letih v strupeno nasprotstvo. To dokazuje »Omladina« (IX.). Na str. 2. tega letnika stoji: »Maske in profili bodo opozarjale na velike može in njih delo, ki jih mora spoznati vsak moderni človek.« Na str. 81. (št. 5.—6.) pa začne neki radikalni »struggleforlifovec« članek pod naslovom »Maske in profili« na sledeči način: »V Pragi imamo dva božiča, filozofa Masaryka in pesnika Macharja... Bili so časi, ko so pričakovali mladi ljudje od Masarykovega realizma renesanco tudi našega javnega življenja. Imponiralo jim je apodiktično naglašanje enostavnih in strogo etičnih aksijomov, hoteli so se ponášati s pozitivistično eksaktnostjo političnih formul, njih zavožena (!) vzgoja je bila dovzetna le za moralistične estetične principe« ...

Kaj naj pa vendar imponira mladim ljudem, če ne to? Ali pa nasprotno, neenostavni, laksni in neetični nazori? Ali naj se ponášajo z negativistično površnostjo političnih formul, ki so doma predvsem v nar. rad. struji? Ali je mogoče po mnenju najnovejših radikalcev nemoderno, če je človek dovzet za moralistične in estetične principe? Mogoče pa sodijo tisti domišljavi ljudje okoli »Omladine« po sebi!

In ta čudna zveza! Člankar hoče razpravljati o nekem umetniku-pesniku, ki sa splošni kulturni napredek nima prav nobenega pomena, pa začne zabavljati čez realizem in smešiti Masaryka, katerega mora spoštovati vsak pošten in resnično inteligenten človek kot znanstvenika in kot enega najodličnejših sociologov in mislecev sedanjega časa.

Realizem ni torej nič več po okusu najnovejših radikalcev. Mogoče jim je preveč demokratičen ali pa presocialističen. Morda jim tudi zato ni všeč, ker je pripeljal celo vrsto slovenskih visokošolcev v Pragi, zlasti pa čeških, v soc. demokracijo. Od realizma do soc. demokracije namreč ni daleč.

Ker ni imela nar. rad. struja v svojem programu nobene točke glede ureditve bodočega družabnega reda, zato so se končno spravili tudi na to kočljivo vprašanje. Ker so se bojevali že od prvega začetka proti liberalcem, zato tudi niso mogli ostati na liberalnem stališču, in tako so poslali v svet najprej: »mi ne stojimo niti gospodarsko niti kulturno na stališču neizprosne individualizma«. (Omladina VIII. str. 8.). Ampak to je bilo le negativno stališče. Zato so slednjič zavzeli tudi pozitivno stališče. Ker pa je bil socializem »radikalcem« preveč radikalen, so jo ubrali po srednji zlati poti. In tako so proklamirali slavno

nar. rad. dogmo: »Iz vseh naših publikacij in vsega našega postopanja rezultira (!?) da radikalizem ni nič drugega kot sinteza individualizma in socializma z nacionalno kot temeljno idejo.« (Omladina VIII. str. 187.). Nacionalizem, liberalizem in socializem; vse to so zmešali v čudno mešanico in jo krstili z radikalizmom.

To novopečeno dogmo so sprejeli tudi v resolucijah II. zapupnega sestanka v Ljubljani. V teh resolucijah se poleg narodnostnega vprašanja, kar je bilo že omenjeno, pravi, da smatrajo nar. radikali »delavski stan za enako važen in drugim stanovom enako vreden del celote.« To je zelo nejasno, ker se ne ve, kaj naj se razume pod besedo stan in kdo naj se prišteva k delavskemu stanu. Če hočejo reči s tem, da so za obstoj vseh sedaj obstoječih gospodarskih razredov, je to proti glavnemu načelu socializma, ki zahteva odpravo vseh privilegiranih razredov in monopolov. Še manj pa je umljiv stavek: »Naloga narodne slovenske politike je delati na to, da se odstrani gospodarska in vsakojaka duševna odvisnost delavstva«... Ktero odvisnost imajo tu na jeziku? Ali odvisnost od privatnega kapitalizma? Ampak te odvisnosti oni ne bodo odpravili, ako bodo za obstoj sedaj obstoječih gospodarskih razredov; kajti ravno to, da imajo neki razredi v svojih rokah monopolizirana vsa produkcijska sredstva (zemlja, stroji itd.), je obenem vzrok te odvisnosti delavskega razreda od posameznih veleposestnikov, veleindustrialcev in veletrgovcev. Kako nameravajo radikali odstraniti to odvisnost, najbrže sami ne vedo. Zato je neumestno povdarjati, »da se mora nar. radikalna mladina z vso energijo poprijeti delavskega vprašanja in ga na podlagi naših načel samostojno reševati.« (Omladina VIII. str. 154.). Morda na podlagi upravičenosti vseh sedanjih gospodarskih razredov, monopolov in privilegijev gotovih stanov? Delavski stan se pač ne bo vsedel na meščanske limanice, je že preveč prepojen z »rdečim strupom«; posebno pa ne, če ima meščanstvo o njem tako mnenje, kakor odseva iz sledečega stavka: »Kdor je Slovenec, ta mora imeti srce tudi za naš drobn narod, za slovenskega proletarca.« (Omladina VIII. str. 154.). »Drobni narod« imenuje torej radikalec najštevilnejši del naroda v svoji meščanski vzvišenosti, ki je bistvo, sebe pa prišteva gotovo k »debelému narodu«!

Zato vse take fraze nesocialističnih strank o delavskem vprašanju ne pomenijo ničesar drugega kot slepomišenje in pesek v oči.

V drugi točki omenjenih resolucij trdijo nar. radikanci, da jim je »kriterij, v koliko se je odločiti za individualno ali kolektivistično gospodarstvo... le vprašanje... v kateri družabni obliki bo mogla civilizacija človeštva čim najbolj zrasti.« Ako jim je to vprašanje, potem je nedosledno, ako odklanjajo a priori kolektivizem z besedami: »gospodarski in družabni kolektivizem, kakor ga razvija program soc. demokracije, ne odgovarja našemu naziranju o družbi in državi.« Še manj pa so opravičeni se ogrevati za sintezo produktivnih strani individualističnega in kolektivističnega gospodarstva, ako trdijo da je cel kulturni razvoj nepreračunljiv in ako zanikavajo, da »bo v resnici tisti cilj, ki ga je postavil socializem, identičen s ciljem, ki ga razvija nujno iz sebe kulturno zgodovinski proces.« (Omladina VIII, 187.) Kaj razumevajo pod »sintezo«, je nejasno, kakor tudi ne, katere strani obeh sistemov smatrajo za produktivne.

Kakor je videti, vlada tudi glede stališča, ki ga zavzemajo napram sedanjemu družabnemu redu, skrajna nejasnost in nedoslednost. Razvidno je le njih nasprotstvo do soc. demokracije, ker so proti glavnim točkam njenega programa. Tisto, kar pravijo, da so akceptirali od socializma t. j. demokracijo, izobraževanje mas in »Vera je privatna stvar«, ni bistvo socializma. Bistvene točke socializma kakor so mednarodnost, »razredni« boj, odstranitev vseh monopolov in privilegijev in podružabljenje vseh produkcijskih sredstev (zemlje, strojev, naravnih sil itd.) vse to večinoma ali pa sploh odklanjajo.

Vse to je čisto umljivo, saj so meščanska struja, kar sami priznavajo in kar je razvidno iz sledečih stavkov: »Slabe posledice kapitalizma kot rezultate individualizma in pa presmeli (!) polet socialističnih idej so spočele iz dobrih strani individualizma in socializma več kulturnih in političnih struj z eno kot temeljno idejo. V politiki so to meščanske... stranke... In ena iz med teh tvorb... je radikalizem.« Ti stavki so zelo važni iz dveh vzrokov in sicer: prvič ker se tu indirektno pravi, da je radikalizem politična struja, in drugič, ker se konstatira, da je radikalizem meščanska struja. S tem pa so se pogreznili zopet v liberalizem in ne pomenijo nič drugega nego novo, modernizirano izdajo liberalizma.

To ilustrira posebno dobro najnovejša smer, ki so jo ubrali nekateri radikanci, posebno pa oni okoli »Omladine« v zadnjem času, kar je razvidno iz nje tekočega (IX.) letnika. Tu je cela vrsta opazk in stavkov, iz katerih se da sklepati na nazore naj-

novejših radikalcev, ki hočejo spraviti celo strujo v svoje že davno izvožene in zarjavele tire.

Dočim se je prej vedno povdarjal demokratizem, piše nekdo izmed teh »najmodernejših« tako: »Ne bomo žalovali za vodenostjo in dolgočasno enoličnostjo fadnega pandemokratizma, ki je le plod racionalistične abstrakcije. Demokratska kimera malemu slovenskemu narodu gotovo ne bo pripomogla do zaslužne veljave.« (Omladina IX. str. 41.) Demokratizem jim torej ni več modern; postal jim je voden, dolgočasen in faden, češ, je plod racionalistične abstrakcije. Mogoče se nameravajo za izpremembo navduševati zopet za neracionalistični aristokratizem.

Še bolj zanimive tendence teh »modernih« radikalcev pa se hočejo propagirati indirektnim potom v članku »Bodoča generacija«, (Omladina IX. str. 74.) kjer se poroča v znanem zabavljivem slogu o enketi, katero so priredili nekateri francoski meščanski listi oziroma revije o moderni mladini in v kateri se zrcali vsa bornirana kratkovidnost enciklopedične površnosti meščanske polinteligence.

V dokaz par cvetk meščanske učenosti: »Znanost ne prinaša sreče... Znanost je hladna in okorna... Znanstveni pozitivizem (na katerem sloni glavnim delom češki realizem) propada... Narodnost je postala integralni del svetovnega nazora... ..ekspanzivne ambicije... Narodovo navdušenje je temeljna nota realnejšega čustvovanja, imperijalistično mišljenje je pomedlo s pacifističnimi vrednotami... pacifizem nima računati s sijajno bodočnostjo... Izločiti se morajo vse prirodo-pravne antikvitete in socialistična mistika... Feminizem zapušča svoje pozicije... Tudi Viková-Kunětická bi od res modernega dijaštva ne dobila telegramnih častitk... Moderni ljudje, egoistični utilitarci... Evangelij o enakih pravicah obeh spolov nima za nas nobene privlačnosti...*) itd.

Iz tega bi se še ne dalo sklepati na nazore teh radikalcev, če ne bi stalo takoj na koncu poročila o enketi: »Tako je drugod. In pri nas? Narodno radikalna struja je vsaj teoretično v tem oziru v mnogih točkah začrtala pot v naprej« (str. 80.) in na naslednji strani: »Kakor je iz zgornjega razvidno, so pokazale enquete mnogo momentov, ki jih vsebuje (?) že narodno-radikalni program.«

*) Iz tega je razvidno, da so proti enakopravnosti obeh spolov.

Zato je povsem umljivo, da se je pojavil med mlajšo generacijo odpor proti tej »reakcionarni plesnjobi« in je tudi upravičeno, da se jih poščegeta z »epigonsko dekadenco«.

Največja nar. radikalna kuriozitet pa je, oziroma je bilo njih zloglasno »nadstrankarstvo«.

Že na tržaškem shodu so proklamirali svoje nadstrankarsko stališče: »Shod je jasno pokazal, da naše gibanje ni politično, ampak dijaško, da naša struja ni politična, ampak dijaška. Mi smatramo politiko za vedo, s katero se mora dijaštvo pečati in se je učiti, a smo odločno proti temu, da bi se dijaštvo kot tako usužnjilo kake politični stranki in si s tem odvzelo možnost prostega razvoja.« (Omladina II. str. 97.).

Takoj na to pa pravi ravno isti dopisnik v istem članku: »Naravno je, da bodo skušali naši somišljeniki, ki stopajo iz vseučilišč v življenje, uveljaviti svoja načela in bodo v to svrho težili za tem, da reformirajo v svojem smislu to ali ono obstoječo politično stranko; če se jim pa to ne posreči, ustanovili si bodo novo politično organizacijo, ki bo odgovarjala njih načelom in skušala uveljaviti njihove politične, socialne in kulturne ideale«. Kakor je videti, že takrat niso bili na jasnem glede svojega »nadstrankarstva«. Na eni strani so strankarstvo odklanjali, na drugi strani pa so mislili na reformacijo kake politične stranke ali pa na ustanovitev nove politične stranke. In če bi se jim posrečilo reformirati kako stranko ali pa ustanoviti novo, ali ne bi bila potem nar. rad. struja privesek te nove stranke?

Na celjskem shodu so zopet povdarjali: ... »postavili smo se na stališče političnega nadstrankarstva, bolje izvenstrankarstva... Nam se zdi pred vsem važno vzgajati in utrditi mladino v svetovnem naziranju našega programa.« (Omladina IV. str. 102.)

Ravnotako tudi pozneje: »Kot kulturna skupina tudi ne smemo nikdar pozabiti na svoje nadstrankarsko stališče... tudi ne moremo v društvih delati na to, da bi si v doglednem času ustanovili lastno organizacijo.« (Omladina VII. str. 98.)

Da se je mislilo resnično na reformiranje stare liberalne stranke, dokazuje vstop par starejšin v to stranko, katero so hoteli zakrpati in prepleskati po svojem nar. radikalnem vkusu. Kakor je znano, se »mladinom« ta poizkus za enkrat ni obnesel. Značilno pa je, da so stopili v liberalno stranko ravno tisti, ki so se svoje dni najbolj zaletavali proti njej in najbolj ognjevit dokazovali njeno pogubnost. Očitno se jim je takrat, da so grešili

proti nar. rad. programu. S stališča, da je nar. rad. struja izven-politična in izvenstrankarska, se jim to ne more očitati, ker nepolitična struja nima pravice predpisovati svojim članom, še manj pa bivšim članom, politične nazore in jim tudi ne more braniti vstop v kakšno stranko.

Če pa stoji na stališču, da je nar. rad. struja politična struja s svojim lastnim političnim programom, potem se to lahko očita in se smatra lahko za odpadništvo, ako vstopi nar. radikalec v kakšno druge politično strujo ali pa stranko.

(Konec prih.)

DRAGIŠA LAPČEVIČ:

Povodom balkanske krize.

Balkanska kriza dobiva čimdalje akutnejši značaj. Preko-račivši razne faze, je balkansko vprašanje prišlo sedaj gotovo v predzadnji štadij. Narodnostno probujanje narodov, koji stre-mijo po nacionalnem grupiranju in po konstituiranju v nacionalne države, gre roko v roki z neizogibno potrebo, da se na Turškem izpremenijo ekonomski odnošaji, ker so dosedanjji, zasnovani na fevdalni lastnini, postali popolnoma neznosni, nevzdržni, nemo-goči. Državna uprava, administracija, ki je odtis teh zastarelih, preživelih ekonomskih odnošajev, je tudi eden izmed onih povo-dov, ki krizo potencirajo, ker je ona tista, ki, služeč zastarelim ekonomskim odnošajem, ob času, ko nastajajo in se neodoljivo razvijajo pojavi novega življenja in novih ekonomskih razmer, neprestano izzivlje konflikte, spore, nemire.

Razume se, to krizo pojačava i čimdalje večje naraščanje militarizma, koji z ene strani postaja najstrašnejše breme za bal-kanske narode, z druge strani pa ogrožuje vedno bolj mir na Balkanu, kolikor bolj narašča, potencira krizo in postaja vedno bolj vojskina nevarnost. Kupičenje davkov in naraščanje dolgov, da, cela finančna politika balkanskih držav, ki se vodi z obzirom na razmere na Balkanu, in ki ne samo uničuje narode, marveč postajajoč vedno bolj nevzdržna, še pomaga, da se balkanska kriza bujno razpase: pod utiskom strahu pred finančnim polomom mislijo balkanske države neprestano na vojskine akcije in bra-

vure in s tem balkansko vprašanje vedno bolj poostrujejo, izživajo še druge zainteresirance, osobito velike kapitalistične države Evrope, pa delajo v tej smeri, namreč na povečanje balkanske krize.

Notranjim vzrokom se pridružujejo i vnanji: imperialistične težnje in kolonialni interesi kapitalističnih vevlasti; eni in drugi, notranji in vnanji, vplivajo drug na drugega in balkansko krizo vedno bolj potencirajo in jo napravljajo vedno bolj akutno.

Zadnja leta se je kriza forsirano povečala, sedaj je na tem, da se razreši. Notranji njeni vzroki so tako dozoreli, in vnanji so, vsled kolosalnega razvitka in vedno ogromnejšega razvijanja produktivnih moči in nebrzdane potrebe kapitalističnih držav po razširjanju trgov in prostorov kolonialne eksploatacije, tako silno narasli, da se ne da več niti misliti niti govoriti o kakšnem pomanjšanju krize, še manj pa o odklanjanju. Ona se v vsi svoji slepi sili razvija, grozeč, da se izpremeni v strašen požar. V prispodobi povedano: ta požar se je že izza nekoliko let v neki obliki lotil Balkana; tli, kadi se, in skozi dim švigne semtertja kak plamen, dokler se vsi ti posamezni plameni ne zlijejo v splošen zubelj, ki bo požgal in uničil sedanje anahronično stanje in dal balkanskemu polotoku nove oblike. Aneksijska kriza pred dvema letoma, pobune v Mali Aziji, permamentni ustanki v Albaniji, neprestani nemiri in boji v Makedoniji in Stari Srbiji — to so nele simptomi bolezni, ampak i dejstva, spričujejoča, da je balkansko prašanje v akutni krizi in da se nahaja v predzadnji fazi.

Splošni požar še ni izbruhnil zgolj radi tega, ker balkansko vprašanje ni izolirano, ni vprašanje samo zase, ampak vprašanje, ki posega v veliki kompleks Vzhodnega vprašanja, katero zavzemlje prostranstva od Save in Donave do Tihega Oceana, in še nekaj več: ki posega v kompleks splošnega kolonialnega vprašanja. Kako se v tem splošnem kolonialnem vprašanju mešajo in prepletajo mnogovrstni različni interesi vseh kapitalističnih velesil in kako so, vsled bohotnosti produktivnih sil in vsled pohlepnosti svojih kapitalističnih razredov, živlensko zainteresirane na čimdalje večjem pridobivanju, dočim se nasprotnim in konkurentnim željam ne more lahko brez truda in napora zadovoljiti, in kako se tresejo nele iz strahu pred nesrečnimi posledicami vojske, ampak osobito od strahu pred revolucijami, ki bi jih vojska porodila, — vsled tega se sile, zainteresirane na Balkanu z imperialističnimi zahtevami in kolonialnimi stremljenji, še niso odločile, da napravijo v tej krizi

poslednji, energični korak. Še več, one ovirajo i balkanske narode, da bi sami rešili balkansko vprašanje: naganjajo jih na podjetja, toda vedno jih na polovici pota zavrnejo; nagibljejo jih k akcijam, ki bi razdrobile Turško, toda zadržujejo jih od energičnega odločilnega koraka; kajti njih potreba in njih interes je, da se Balkan in njegovi deli postopoma slabijo, ampak da se do odločilnega momenta stvari ne ženejo, dokler one ne zadobijo možnosti, da se v svojo korist vmešajo vmes. To se jasno vidi na ustankih, ki jih v Mali Aziji vnemata Rusija in Anglija, in ki so naperjeni nele na slabljenje Turške, ampak i proti Nemčiji, katera je tam v kolonialni vlogi monopolizirala železnice in prirodna dobra; toda ti ustanki, zopet na posreden ali neposreden upliv Rusije in Anglije, se na pol pota zastavljajo, da bi se mogli zopet dvigniti, kadar se bo tema velevlastima zdelo potrebno. Isto uganjata Avstro-Ogrska in Italija v Albaniji, podpihujoči in umirjajoči ustanke, razkrajajoče Turško, ampak slabeče tudi moč vstajnikov, da bi ob ugodnem času mogli nastopiti pohod, ne da bi našli odpora niti od razdejanje Turške niti od utrujenih Arnavtov. Isto delajo i velevlasti tripelentente, ki inspirirajo politiko Srbije, Bolgarije, Grške in Črnegore, ustvarjajoč vojno zvezo med temi državami, svetujoč jim, da se postavijo v vojno pozo in zadržujoč jih zopet pred kakšnim odločilnim korakom, dokler ne pride čas za tripelentento in trozvezo, da z ostalimi kapitalističnimi državami rešijo bodisi ves kompleks ali pa vsaj večji del kolonialnih vprašanj, in da balkanski polotok s svojimi deli posluži kot predmet za razne kompenzacije, kakršne so dandanes tako navadne med kapitalističnimi osvajalci.

Toda če požar ni danes izbruhnil na Balkanu, pa izbruhne jutri; balkanska kriza je na predzadnji stopnji. Balkansko vprašanje je v predzadnji fazi. Produktivne moči se nebrzdano in kolosalno razvijajo, kapitalizem se duši in davi, potrebuje zraka. Radi tega se kapitalistične velevlasti morajo čimpreje lotiti rešitve kolonialnega vprašanja, torej tudi rešitve balkanskega vprašanja, bodisi po dogovoru ali pa z vojsko; morajo — ker drugega izhoda nimajo, ali ga vsaj v najkrajšem času ne bodo imele.

To se tudi občuti in vidi nele iz splošnega presojanja razvoja in toka kapitalizma, marveč tudi iz neposrednega presojanja Balkanske krize, koja kakor voda v kotlu začenja vreti in v koji ne more nihče več dolgo roke držati.

Tembolj morajo socialistične stranke na Balkanu in v Mali Aziji razviti vso svojo aktivnost, da pouče proletariat in ga obvarujejo šovinistične blaznosti, in po drugi strani: da s svojo organizirano akcijo pritisnejo na vse faktorje, da se uresničijo ideje, poosebljene v resoluciji prve balkanske socialno demokratične konference.

„Socialni problemi“.

(Konec.)

Socializem torej ni tako enostavna stvar. Ne da se bagatelizirati. Ideja njegova sili na površje, prodira. Stari predsodki padajo. Napačna naziranja se rušijo v prah.

Ali je kaj čudnega, da so bili predsodki proti socialistični misli tako globoko ukoreninjeni in razširjeni tako široko? In zakaj naj bi ne bilo res, da se je tudi naziranje o tem, kaj je socializem, izpreminjalo in izpremenilo? Ljudje smo — nihil humani a me alienum puto! V literaturi se je ta izprememba izvršila — pa tudi v realnem, praktičnem življenju.

Pa, da se razumemo: prvi oznanjevalci socialistične misli, ki bi ji mi rekli »znanstveni socializem«, so že ugotovili pravo in pravilno definicijo socializma. Če je morebiti niso zapisali z istimi besedami, ki jih dandanes srečavamo že po vseh koncih in voglih, nič ne dé; brez njihovih razmotrivanj bi mi javaljne imeli danes točno definicijo.

Odkod so bili ti predsodki? Analogno so se porajali, kakor jih vidimo, dandanes, kadar se začenja propaganda v kakšnem novem terenu, kamor poprej še ni zasel odsev socialistične misli. Zaradi oseb in osebnih napak se perhorescira stvar sama; ker je oseba nepriljubljena, je tudi misel sovražena. Če bi bilo dano človeški naturi, da se o vsaki novi stvari takoj izkuša poučiti do temelja, bi seveda bilo drugače; toda človek je časih, da, navadno kakor za lenobo ustvarjen — in zato se nove ideje uveljavljajo takorekoč najbolj s svojo tehtnostjo, z neko materialno težo. Paradokсно — ampak skoro tako je!

Socialistične ideje so zagovarjali izprva povečinoma individui, ki takrat socialno niso pomenili mnogo. Zbankerotirani plemič H. Saint-Simon, skrahirani tovarnar Robet Owen, kravji pastir Peter I. Proudhon, odvetniški uradnik in domači učitelj L. Blanc, politični pregnanec Karol Marx in dr. pač niso mogli

spraviti v tedanji družbi, kjer se je bila ravno kar usedla za pogrnjeno mizo kapitalistična buržoazija, do moči socialističnih nazorov. Tej buržoaziji je človek le toliko veljal, kar je plačal. Če je imel lepe ideje, se to ni upoštevalo — če se niso dale izrabiti v kapitalistične svrhe. Kakor še dandanes! ... Kapitalistična buržoazija se je bila takrat ravno zavedela svoje moči in jo je začela izkoriščati in uživati na vseh poljih. Naravno je bilo, da se v tem razredu ni mogel slišati glas, ki je oznanjal socialistične nauke in napovedoval vojno in smrt kapitalizmu. Na odpor s te strani so morali socialistični glasniki torej biti pripravljeni.

Ravnotako pa so lahko pričakovali, da se ti načrti, kojih namen in cilj je bil, da se človeška družba v njenih temeljih prevstroji in nadomesti z novo, ne bodo uresničili preko noči. Ideji je bilo treba dati nositelja — to je bil proletarski razred. Bil je pa docela nepripravljen. Le instinkt ga je vodil, sila in potreba sta ga organizirali v bojne čete proti kapitalističnemu družabnemu redu. Najbolj se je podčrtavala negacija vsega veljavnega in obstoječega. Kos fatalizma je bilo v tedanji duševni dispoziciji delavskega razreda: porušiti okove, ki mu drže roke vklejene; proste roke si že vstvariijo nov svet, — kako, o tem niso dosti razmišljali; če pa so razmišljali, so si slikali vse v najlepših barvah.

Ta fatalizem jih je pravzaprav razočaral. Sami sebe so slepili, ker si niso hoteli potegniti mreže z oči. Lahko bi bili izpregledali pravočasno, izpočetka, — in ne bili bi se udajali sladkim sanjam. Pa tudi svojega položaja ne bi napačno presojali. In vzrokov svoje bede ne bi pripisovali činiteljem, ki zanje niso bili, niso mogli biti odgovorni.

Na vnanjosti so bili obtičali; ta jih je premotila. Najbolje vidimo resnico tega na dejstvu, da so delavske revolucije — ne tiste oficierne politične revolucije, ki jih je prirejala buržoazija in pri katerih je zlorabljala delavski razred! — vstale proti domnevanim škodljivcem proletariata, ne proti resničnim. Delavci takrat niso rebelirali proti kapitalistu izkoriščevalcu, proti nenasitnemu podjetniku, ampak proti — strojem. Podjetnik je izkušal, da svoj profit pomnoži. Sredstev pri tem ni izbiral: podaljševal je delovni čas, zmanjševal je mezde, odstavljaj je moške delavce in jih nadomeščal s cenejšimi ženskimi, upeljeval je strojno delo in z njim ubijal moško in žensko delavstvo; kajti pri strojih so se dali uporabljati celo otroci. Na zunaj, na prvi pogled se je res zdelo, da so stroji povzročili še večjo mizerijo delavskega

razreda — in delavstvo si je na primitiven, naiven način hotelo pomagati; pa je šlo razbijat stroje. Zadeli so sredstvo, — kapitalista se niso dotaknili in seveda še manj kapitalizma samega. Niso premislili, da je stroj v moderni produkciji potreben in neizogiben v ekonomskem razvoju; niso premislili, da se ta razvoj in produkcija dasta regulirati — in da, če jih kapitalistična družba ne bo mogla urediti, se bo pokopala samo sebe pod razvalinami lastne svoje socialne in ekonomske stavbe.

Tak je bil položaj svetovnega proletariata v prvi polovici preteklega stoletja, namreč angleškega in francoskega proletariata. Tak je bil položaj nemškega in avstrijskega proletariata v letih 1860—1870 in še kasneje. Če je pa v Ljubljani šele pred desetimi leti prišlo do takega izbruha proti strojem, je to le dokaz, kako pozno in malenkostno so se socialne in ekonomske razmere na Slovenskem razvile in na kako nizki stopinji izobrazbe so naši narodni voditelji pustili delavsko maso, kako so jo zane-marili v vseh ozirih in kako sta nas in naše razmere čas in svet prehitela!

Ta epizoda, ta majhna revolucija v ljubljanski tobačni tovarni je dala povod, da je Abditus napisal nekakšen pregled posameznih teženj in misli, posameznih zahtev, ki jih hoče socializem uresničiti. Ob tej priliki je Abditus podal v kratkih potezih praktični program socializma in socialne demokracije. Načrtal je postopek, kako se je socialistična misel razvijala v svojih detajlih in kako se razvija zlasti v zadnjih desetletjih. Govori o zahtevi, da se uzakoni osemurni delavnik, o agrarnem vprašanju, o alkoholnem vprašanju, o antisemitizmu, o razmerju nemških delavcev do inozemskih, o delavskem varstvu, o pomenu strokovne organizacije, o verskem vprašanju, o vprašanju taktike itd. Dotika se pa tudi vnanje plasti socialno demokratičnih strank in nam jih opisuje v kratkih potezih, kakšne so na Nemškem, Danskem, Norveškem, Holandskem, v Belgiji, Franciji, Italiji, na Portugalskem in na Slovenskem.

To je kratek pregled političnega dela socialne demokracije — vnanja plat ideje socializma.

Temu pregledu dostavlja še oris razvoja strokovnih organizacij. Zopet nam predstavlja celo vrsto držav, v katerih so socialisti strokovno organizirani. Opisuje moč strokovnih organizacij na Nemškem, Švedskem, Angleškem, Ogrskem, v Avstriji, med Jugoslovani; dodatno nas seznaja z institucijo mednarodnega strokovnega tajništva.

Tretja panoga socialistične dejavnosti je z a d r u ž n a organizacija, s katero se delavstvo hoče vsaj deloma gospodarsko emancipirati in si hkratu pridobiti novih virov za svoj emancipacijski boj. Abditus naglaša veliko važnost te organizacije, bodisi v smeri konsumnih zadrug ali pa produktivnih. Konsumno društvo se je izkazalo kot gospodarska potencia, ki je zmožna lepega razvoja. Obe organizaciji — konsumna in produkcijska — se pa dasta harmonično združiti, tako da se lahko uresničijo velikanski načrti. Primere, da je to v praktičnem življenju mogoče in uspešno, vidimo celo na Slovenskem, kaj šele po ostalem svetu....

Kaj vidimo? Početke modernega delavskega pokreta dokumentirajo in karakterizirajo krvavi izbruhi proletariata proti strojem — ves poznejši razvoj pa je krenil na drugo pot. In sicer lahko rečemo, da se ta pot giblje strogo v tendenci, ki jo je odkril in teoretično znanstveno utemeljil K. Marx. Ta tendenca vodi danes preko socialne, ekonomske, politične, strokovne in združne organizacije, prepojene z idealnim kulturnim stremljenjem, v bodočo socialistično družbo. Zato nimamo vzroka dvomiti, da bo sedanja meščanska kapitalistična družba izginila, se udušila sama v sebi in da bo iz nje vzniknila nova, boljša, socialistična družba. Ta misel je velikanska, saj bo in je že deloma preosnovala vse družabno gibanje in življenje!

Toda baš, ker je ta misel tako velikanska, prihajajo dvomljivci s skrbnimi obrazi, češ, ali se bo dalo uresničiti? ali bo zmagala socialistična ideja? ali ni le utopija?

In Abditus je zopet poln zaupanja v moč ideje, ko daje odgovor na taka vprašanja. Predvsem omeji v pravilne meje pojmovanje socializma in konstatira, da njegovo bistvo ni, da se odpravi zasebna lastnina sploh in vobče, ali da se upelje kakšna šablonska enakost, ali da se uniči država kot družabna organizacija, ali da se upelje grobi materializem in sovraštvo do verstva vobče. Socializma se drži še vse polno nebitvenih priveskov iz stare liberalne dobe; vsi ti, često neokusni ornamenti bodo morali odleteti, — saj so družabno in socialistično naravnost zmotni. Pač pa je temeljno načelo modernega, čistega socializma, da se omeji in odpravi z l o r a b a produkcijske svobode, z l o r a b a zasebne lastnine produkcijskega kapitala. Bistvo socializma je hotenje, ubiti kapital kot »krvoseja« ljudskih mas. To pa ni mogoče doseči mahoma, na pr. z nasilno ekspropriacijo kapitalistov, ampak to bo sad pozitivnega dela in pozitivnih uspehov socialne vzajemnosti, temelječe v socializmu.

Država se ne bo ubila, družina tudi ne, ker obe sta za obstoj družbe potrebni organizaciji. Če sta danes prepojeni z materialističnim duhom in razorani in otrovani vsled tega, je to le znak in posledica kapitalističnega družabnega reda. Značilno za ta družabni red ravno je grobo materialistično naziranje. In zaradi tega ni prazna trditev, da bo socializem hkratu z zlorabo kapitala in produkcije in podjetništva odstranil sirovi materializem in ga nadomestil z bolj idealističnim naziranjem. Če se komu tudi to zdi paradokсно — svobodno; treba pa je, da se končno vendar poslovimo od tistega neutemeljenega predsodka, da se socializem brez grobega materializma ne more misliti. Resnica je le, da je bistvo kapitalizma materialistično, in da bo socializem ostal le toliko materialističen, kolikor ima opraviti s kapitalizmom. Pa še celo tu se bo grobost materializma izdatno ublažila.

Da je dandanes življenje tako razdejavno, ni čuda. Kapitalizem je razkopal družinsko življenje, ker smatra človeka za tržno blago; kapitalizem povzroča sebičnost, poraja vedno nove prevare, vzbuja v človeku neutešljive želje po vedno večjem bogastvu, po nadvladi. Kapitalizma naravne posledice so, da je izkoriščanje vedno večje in da izkoriščevalci, ki neomejeno razpolagajo s kapitalom, vstvarjajo misel, da je njihovo izkoriščanje utemeljeno v naravnih, in če ni drugače, tudi v božjih zakonih. Socializem se pa upira ravno temu neetičnemu naziranju in zahteva socialno pravico, iz katere naj se porodi skupna ljudska ali družabna blaginja, ki je končni cilj.

*

* *

Abditus je razdelil svojo knjigo na dva dela. Še v prvem delu — kultura in socializem — govori o kulturnem boju. Zdi se mi pa, da ta razmotrivanja sodijo že v drugi del.

Za nas slovenske socialiste je bil pravzaprav že od začetka socialističnega pokreta na Slovenskem problem prav posebne vrste, kako naj si tolmačimo besedo programa soc. dem. stranke, češ, vera je privatna stvar. Ta problem pravzaprav pri nas ni nikoli miroval. Sicer pa tudi drugod ni bilo drugače: spomnimo se na veliko delo K. Kautskega in debato, ki se je vnela o njem!

Ločiti je bilo strogo treba pojme — cerkev, vera, verstvo. Ker pa cerkev in njeni oficialni reprezentanti, duhovniki, najraje vse skupaj pomešajo in istovetijo, je čisto naravno, da se je tudi na nasprotni strani v boju metalo vse troje v isti koš. Kdor je odklanjal eno, je mislil, da mora tudi drugo pobijati. Te potrebe pa ni bilo in je ni. In je bo čimdalje manj, ker je vedno manj tistih

sodrugov, ki so postali socialisti zgolj zato, ker so videli v soc. dem. stranki najboljšo nasprotnico klerikalizma. Takih nezadovoljnejšev s krotkim in hinavskim protiklerikalizmom liberalizma nismo bili nikoli veseli v stranki; povzročali so le nejasnost v političnem in kulturnem njenem življenju in vsled tega zgago.

Zadnja podobna zmešnjava se je pojavila zaradi nastopa t. zv. svobodne misli na Slovenskem. Naravnost potrebno je bilo, da je Abditus pojme v naši javnosti nekoliko razbistril. Odločno se je postavil proti onim, ki zahtevajo za programni stavek »vera je privatna stvar« razlago v smislu: soc. demokrat mora biti proti veri in verstvu iz principa.

Samooobsebi je umevno, da, kdor se zapiše socialni demokratiji, je navadno v tistem razdobju kaj malo veren, da je hud sovražnik cerkve in duhovstva. Učil se je že izza mladih let — bolj pobožne vzgoje ni nikjer kot na Slovenskem: kako torej, da nimamo še nobenega uradnega svetnika? — da je vse, kar je na svetu, delo božje previdnosti. Beda in siromaštvo sta mu pa omajala to vero, osobito, ko je spoznal, da je pravzaprav le siromak delavec obsojen v to, da je suženj vse svoje življenje, in da drugi, ki se ne trudijo in ne delajo, uživajo najlepši sad krvavih njegovih žuljev. Zdvojil je pod težo zatiranja nad božjo pravičnostjo in polastila se ga je želja, da si ustvari na tem svetu, v tem življenju raj in nebesa. Združil se je z enako mislečimi. To je storil tem lažje, ker je videl, da je bila uradna cerkev vedno le na strani tistih, ki so imeli v rokah vlado in moč, ter da je imela za siromaka le tolažilne besede, da dobi plačilo za svoje trpljenje na drugem svetu. In še to plačilo mu je bilo obljubljeno le kondicionalno.

Učili so ga, da je cerkev isto kot vera, duhovnik isto kot cerkev, in vse to isto kot verstvo. Spoznal je pa, da je eno izmed tega trojega prav pogosto malo vredno, da mu je naravnost nasprotno, — pa je zavrzel vse skupaj. Ni ga torej socialna demokracija pripravila ob vero in pobožnost, ampak ubil mu jo je obstoječi družabni red, ki ga je izsesaval; in še le potem se je zatekel v socialno demokracijo, kjer je upal, da najde pomoč. Pribiti je treba, da torej ni v bistvu socialne demokracije, da svojim pristašem vero izpodkopuje. S tem gotovo ne bi pospeševala interesov razreda, ki ga zastopa, pač pa bi to bila voda na mlin onih, ki so doslej še kolikor toliko v boju s cerkvijo zaradi svojih gmočnih koristi, to je, buržoazije. Domnevam celo, da bo sčasoma socialna demokracija uvidela nujnost, da dá svojim pristašem izgubljeno vero zopet nazaj; kajti človek, dober člo-

vek, kakršnega hoče socializem imeti, potrebuje vere, ravno ker on ni zgolj groba materija — in princip, da je vera privatna stvar, temu stremljenju ne bo nasprotoval. S tem pa ni rečeno, da se upelje propaganda za kakšno posebno socialistično cerkev in hierarhijo.

Abditus povdarja, da je tendenca svobodne misli kapitalistična. Dokazuje to z izgledi iz francoskega kulturnega boja. Lahko bi jih bil vzel tudi iz Nemčije. Lahko bi jih dostavil še iz Portugalskega. Dobil bi jih pa tudi na Slovenskem. In sicer: Klerikalizem smatra na Slovenskem sedaj za svojega najhujšega nasprotnika liberalno stranko. Ponovno smo že imeli priliko naglašati, da to nasprotstvo ni morda načelno, marveč da se tiče zgolj umazanih materialnih koristi, ki jih hoče iztrgati klerikalizem pristašem liberalizma, oziroma liberalizem pristašem klerikalizma. Kadar pa naj bi prišlo do boja za načela, slovenski liberalizem raje vzame v roke roženkranc nego meč. Načelnega boja med liberalizmom in klerikalizmom na Slovenskem zatorej sploh še ni bilo in ga ne bo: tak boj nastane morda proti socialni demokraciji. Ves kulturni boj nad liberalci in klerikalci pa se omejuje na boj za čisto mekulturne materialne interese. Če bi se v takšen boj socialna demokracija vmešavala, bi bodisi te ali one stranke koristi pospeševala, prav gotovo pa bi zapostavljala svoje. Kulturnega boja radi vere in verstva na Slovenskem socialna demokracija torej ne bo pospeševala, nikar pa še sama bojevala. Vsaj v doglednem času ne! Za sedaj so nujnejše stvari na vrsti! Aktualne in strogo praktične. — —

Ko smo izpodbijali razne predsodke, ukoreninjene v naši javnosti proti socializmu in socialni demokraciji, smo naleteli tudi na problem, ki se da pravzaprav enostavno razluščiti, dasi se zastavlja kljub temu iznova dannadan. Zakaj je takšna razlika v vseh ozirih med poljedelsko produkcijo in njenimi producenti pa med industrijsko produkcijo in njenimi producenti? Zopet problem, ki je na dnevnem redu po vsem svetu! Zakaj ni mogoče pridobiti kmečkega prebivalstva za socialistično misel — ali vsej, zakaj je kmečko prebivalstvo tako malo dostopno propagandi za socializem. Toliko poizkusov je že bilo — uspehi pa so le še minimalni. Ali je res poljedelsko ljudstvo toliko bolj konservativno od fabriškega delavstva?

Meni se zdi, da je treba predvsem poiskati vzrokov, iz katerih izvira ta konservativnost, — če menimo, da je ona res glavna ovira razširjanju socializma med kmečkim prebivalstvom.

Po mojem mnenju je najgloblji vzrok v zaupanju do zemlje in njene plodovitosti in pa v nemobilnosti posesti in lastnine zemlje.

Nekaterim je žal, da med poljedelskim ljudstvom ni mogoča socialistična propaganda na tak način, kakor med industrialnimi in fabriškimi delavci. Ne vem, zakaj naj bi mi bilo žal. Če vidim, da se je analogni poizkus že neštetokrat izjalovil, se raje porinem, da najdem novo pot, po kateri se mi morda — če tudi ne naravnost — vendarle posreči, da dosežem svoj cilj.

Navadno so prezirali ali vsaj omalovaževali dejstvo, kadar so se pritoževali radi težavne propagande socialistične misli na kmetih, da so življenski pogoji industrialnega delavstva povse drugačni nego kmečkega. Pri nas je vsaj tako, da nam reprezentira industrialni delavec moderno dobo, poljedelski pa ono, v kateri so naši predniki živeli par sto let. Ali je mogoče združiti propagando za socializem med temi in onimi in jo vršiti hkratu? Jasno je, da to ne more roditi uspeha. Kar velja za tovarno, ne velja vselej tudi za obdelovanje zemlje, čeravno stojita kmečki in industrialni delavec dandanes pred istim mogočnim nasprotnikom, — pred velekapitalistom. Dvomim, da bi zadoščal ta moment, da je sovražnik skupen, zato, da bi čete kmečkega prebivalstva in industrialnega delavstva ostale trajno strnjene. Treba še poskrbeti, da bodo oba sloja vezali tesnejši interesi. Seveda se to ne more zgoditi hipoma, marveč šele tekom dolgih dob. Te dobe pa bodo tem krajše, čim bohotnejši bo razmah kapitalističnega načina produkcije. Kapitalizem je nenasiten, razteza svoje pohlepne roke na čimdalje širše sfere in dobiva pod svojo oblast tudi že nepremično zemljo. Oblike modernega trgovstva, obrata in prometa postajajo tako rafinirane in gibčne, da zemlja postaja mobilna, da ni več nepremičnina, ampak premičnina. Brž ko se vrednost in cena zemlje dasta prenašati v oblikah, v katerih so jima dostopne borze, je takorekoč irelevantno, ali cenim kmečko bogastvo po oralih ali po stotakih, t. j. prostorne dimenzije kmečkega premoženja niso več nobena ovira, da se ne bi z njim svobodno tržilo, kakor se trži z vsemi premičnimi stvarmi. Kapitalizem je torej vsaj deloma že zabilisal razliko trgovanja in obratovanja med imobilijami in mobilijami. In čimbolj se ta proces industrializacije in komercializacije poljedelstva dovršuje in izpopolnjuje, tem lažji postaja prehod od kmečke konservativnosti k industrialni gibčnosti, — od kmečke trdnosti in vztrajnosti k industrialni negotovosti in odvisnosti. Kapitalizem torej izpodnika tla kmečkemu gospodarstvu, on pehá kmeta na trg svobodne in neomejene konkurence — in pripravlja polagoma,

a vedno hitreje terén za socialistično propagando. Naš kmet se ne bo niti zavedel, pa bo že stal v vrstah modernega proletariata, ker drugod ne bo zanj prostora; zakaj kapitalizem deli človeštvo le na dva dela — na siromašni proletariat in bogato podjetništvo.

Sicer pa si je treba predočevati, da je propaganda socialistične misli med industrialnim delavstvom zato našla takšen uspeh, ker je bilo čustvovanje in mišljenje tega delavstva in njegov socialni položaj že vse pripravilo. Bržko bo kmečki delavec prišel do iste stopinje, tudi on ne bo mogel tej misli odoleti.

In še to: Če se spotikamo nad počasnim prodiranjem socialistične ideje med kmečkim ljudstvom, koliko bolj bi se morali šele čuditi, da se intelligence tako malo prime. Koliko časa traja, predno se posameznik v inteligenčni masi zavé, kam sodi socialno, politično in kulturno! Abditus je temu problemu posvetil tudi svojo pozornost, zlasti ko govori o socializmu in mladini, dijaštvu, pa o političnih mislih naših slovenskih »mladih«. Da je bilo potrebno, govoriti o tem problemu, se je zopet pokazalo ravno pri ocenah o Abditovi knjigi.

*
* *

Nehmt Alles nur in Allem — ta knjiga je čudovito bogata. Čim dalje jo prebiraš, tem več misli se ti poraja o teh problemih. Ni je mogoče odpraviti na kratko s par besedami. Še celo pa ne s frazo: saj smo čitali mnogo boljšega že v nemščini ali francoščini. Ta knjiga je namreč pristno slovenska, zrastle na naših tleh in med našim ljudstvom. In čisto zavedno se je zgodilo tako. Hoteli smo svoje dni povedati naši javnosti, kakšen je slovenski tip socializma. Niso nas marali razumeti — oziroma niso verjeli, da je kaj takega mogoče. Abditova knjiga je pokazala, da smemo govoriti o slovenskem tipu socializma. Borili smo se deset let sami in z drugimi — sedaj vidimo, da je bilo delo vredno truda. In Abditus ima odličen delež na tem uspehu! Zato smo pa tako zadovoljni z njegovo knjigo.

Solstvo*).

XX.

II. „Poljudno-znanstvena knjižnica“ 3. zvezek. Črtice o zrakoplovstvu in aviatiki. Zbral Jakob Zupančič, profesor na c. kr. realki v Gorici. — Tako se imenuje druga publikacija, ki jo je izdala „Slovenska Šolska Matica“ za leto 1911. svojim članom. Z veseljem smo prebrali knjigo in povdarjati moramo, da bode knjiga dobro došla tudi marsikateremu učitelju, da jo bode z veseljem in haskom čital. — Vendar pripominjamo k tej razpravi sledeče: Spis, kakor je v tej knjigi objavljen, v tem obsegu in v tej priprostosti bi pač prav dobro došel čitateljem „družbe sv. Mohorja“ — a publikacije, ki so namenjene učiteljstvu, ki je — vsaj po našem mnenju precej izobraženo, bi se pa že lahko ponašale z detajliranejšimi spisi, posebno bi se lahko opisali natančneje posamezni deli najnovejših vodečih zrakoplovov ter opremili z dobrimi slikami. In slike bi se pač lahko dobile — namreč klišeji tarih slik — kajti naravnost krasne in do pičice najfinejše izdelane slike prinaša znana nemška revija „Stein der Weisen“... Končno bi želeli, da naj posamezni pisatelji pri pisanju tujih imen navajajo v oklepajih imena tako, kakor se v resnici izgovarjajo, kajti hudo se človeku stori, ko sliši v družbi naobrazencev izgovarjati razna tuja imena češče tako, kakor so pisana. Vsakdo se pač ni učil vseh jezikov. Ta naš nasvet bi lahko dobil splošno vpoštevanje.

III. „Poljudno-znanstvena knjižnica“ 2. zvezek. Zgodovina Slovencev. Devetnajsto stoletje. Spisal dr. Ljudevit Pivko. — Podpišemo

z obema rokama kritiko, ki jo je izrekel o tej knjigi dr. Lončar v 6. št. letošnjih „N. Z.“ — Pristavljamo le, da bi bilo samo 7. poglavje „Pregled po najnovejši dobi“ vredno, da se obdela v obsegu te publikacije.

IV. Didaktika III. del. — Posebno ukoslovje računanja v ljudski šoli. 3. snopič. Spisal prof. Luka Lavtar. — Ne vemo, ali je koristno za slovensko učiteljstvo kakor tudi za slovensko šolstvo, če se izdava tako obširne „didaktike“ iz posameznih strok brez državne podpore. Izide namreč še en snopič v tem obsegu. Uverjeni smo, da se dajo vse take in enake „didaktike“ skrajšati na en snopič, in take „didaktike“ bodo imele pač več haska, kajti odbor naj bo prepričan, da bodo tako skrajšane didaktike naše mnogo več bralcev, kakor pa tako. — Skoda dragega papirja.

XXI.

Počitniški tečaj „Slov. Šol. Matice“ v Ljubljani, ki se je vršil ob času od 26. avgusta do 7. septembra t. l., lahko zapiše „Slov. Šol. Matica“ z zlatimi črkami v svoje anale. Ta tečaj je bil pač živ in dovolj glasen protest slovenskega učiteljstva proti najnovejši „spopolnitvi“ c. kr. moškega učiteljskega učiteljskega v Ljubljani, ko se je vpeljal pripravljalni tečaj — da dobimo Slovenci več učiteljskega naraščaja.

Načrt predavanja je bil ta-le: A. Filozofija in pedagogika.

a) Estetika-kritika-naivnost. (6 ur. Ravnatelj dr. Jos. Tominšek);

b) „Zanesljivost izpovedi“ in „Čuvstvo in čuvstvovanje človeško“. Bistvo in biološki pomen čuvstva. Zakoni čuvstvovanja. (6 ur. Prof. dr. Karel Ozvald);

*) Glej str. 222—3 št. 7. „N. Z.“

UČITELJ HALFAR.

Dober fant je bil učitelj Halfar,
tih in skromen fant, povsod priljubljen,
a imel to grdo je navado,
i v Tešinu je govoril češko,

in celo z nadzornikom okrajnim.
Če si pa učitelj to dovoli,
greh je velik to po katekizmu,
ki se ga nikoli ne odpusti.

Čas beži, odpadajo mu lasi,
kakor listi se gube v jeseni;
Halfar je še vedno podučitelj!
Zanj ne morejo dobiti mesta.

V krčmi zabuči poskočna godba,
v cerkvi pa besedo dekle daje —
kaj bi, kaj bi celo desetletje
ona le na Halfarja čakala?

Pridejo gospodje: šola poljska!
Župan se uda in roke skriža.
A uporni Halfar uči dalje,
kakor božji zakon mu velewa.

Tih in sam po vasi Halfar hodi,
smeha ni več na njegovem licu,
v krčmi osamljen noči preseda,
v tla strmi in polno čašo vina.

Nekega večera, ko zapoje
vaški zvon češčenosimarijo,
plane plašno dekle v črno izbo:
naš učitelj visi na jablani!

Brez solze so ga in brez molitve,
kakor grešnike nespokorjene,
zakopali v zadnji kot grobišča.
In tako je Halfar dobil mesto.

Peter Bezruč.

